

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ ВТОРИННИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Останнім часом проблема вторинності у створенні текстів і самі тексти, які прийнято називати вторинними, все більше привертають увагу дослідників. Таку зацікавленість не можна назвати випадковою, навпаки – вона закономірна, оскільки роль вторинних текстів сьогодні досить значна.

Потреба в добре написаному, компактному огляді, призначеному для одноденного вивчення, відчувається, як показує досвід, після появи кількох десятків первинних публікацій в певній галузі. Якісний огляд дає спеціалісту не лише впевненість у тому, що ситуація у вибраному напрямку науки йому достеменно відома. Також з'являється можливість об'єктивно порівняти власні досягнення з тим, чого досягли колеги, та обрати подальший напрямок роботи найбільш оптимальним чином.

Переходу до інформаційного суспільства має передувати розробка та впровадження гнучких технологій переробки інформації – як автоматизованих, так і ручних. Це повною мірою стосується і створення вторинних текстів як важливої ланки інформатизації. Оптимізація навчання створенню письмових вторинних текстів іноземною мовою повинна здійснюватися на основі універсалізації цього процесу розробки єдиних підходів до проблеми семантичного згортання інформації.

На жаль, у технічному ВНЗ створенню таких вторинних наукових текстів, як переказ, реферат і анотація приділяється недостатня увага, їхній навчаючий потенціал недооцінюється, а підхід до їх створення носить формально-інтуїтивний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційною й абсолютно коректною можна вважати думку, що вторинними є такі тексти, які створюються в результаті різного роду аналітико-синтетичної обробки первинних. Класичні вторинні тексти, що виникають в результаті обробки первинних, – це анотація, реферат, рецензія, огляд.

Існують інші підходи до визначення первинних та вторинних текстів.

Так, Л. В. Мурзін розрізняє первинні та вторинні тексти в залежності від об'єктів, які вони описують: відповідно, перші «...описують безпосередньо об'єкти дійсності, що за ними спостерігають», інші – «...описують абстрактні об'єкти, зафіксовані в тому чи іншому тексті» [1].

За А. Д. Швейцером, переклади – це також вторинні тексти, більш того, саме вторинність називають однією з визначальних ознак перекладу: «Для виділення перекладу з-поміж інших видів мовної комунікації необхідно поєднання двох ознак: вторинності тексту та настанова на репрезентацію вихідного тексту в іншому мовному та культурному середовищі» [2].

Порівняльний аналіз процесів первинного та вторинного створення текстів був зроблений А. І. Новіковим і Н. Л. Сунцовою. Вони запропонували концептуальну модель створення вторинного тексту та дали його визначення. В моделях мовстворення процес створення вторинного тексту являє собою певний квазіалгоритм, послідовність операцій, для початку виконання яких необхідний «пусковий механізм» [3]. Згідно концепції, запропонованої авторами, основна різниця в цих процесах створення полягає в механізмах, які ініціюють ці процеси. Для ініціації процесу створення первинного тексту таким пусковим механізмом є замисел.

У випадку створення вторинного тексту аналогом такого механізму є тема тексту, яка являє собою певне «ментальне утворення, що виникає в мисленні в результаті розуміння тексту та являє собою його максимально згорнутий зміст» [3]. Основна властивість теми конкретного тексту, як зазначають автори дослідження, полягає в тому, що її «...завжди

можна розгорнути в текст. Причому такий текст, який у той чи іншій мірі буде близьким до оригіналу. Ступінь близькості буде тим більше, чим більш точно виділена тема» [3].

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження проблеми формування іншомовної комунікативної компетенції в процесі навчання студентів створенню письмових вторинних текстів іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом все більше уваги в методиці викладання іноземної мови стали приділяти проблемі написання вторинних текстів. Це пояснюється тим, що студенти недостатньо добре володіють вмінням перетворювати отриману інформацію та, як наслідок, не вміють створювати вторинні тексти. Основна увага тут має приділятися вивченню основних форм вторинних текстів – анотацій, рефератів, рецензій, оглядів.

При створенні вторинного тексту слід пам'ятати, що інформація, вилучена з первинного тексту, може бути не тільки метою, але й засобом роботи, засобом виконання інших задач, запропонованих студентам.

Для повного та адекватного засвоєння методики створення вторинних текстів студенти мають навчитися правильно виділяти ключову інформацію та вибірково ставитися до надлишкової та другорядної інформації [4].

Втім цінність інформації залежить не тільки від сутності інформації, але й від того, хто її оцінює – від інформаційної потреби користувача. Отже, мова може йти про два види вилучення цінної інформації: або про вилучення інформації, що є найбільш значущою із загальноприйнятої точки зору, або про вилучення інформації, що є цінною з точки зору конкретної потреби окремого користувача. В першому випадку вилучення інформації зводиться до скороченого викладу тексту публікації.

Стислий виклад тексту публікації, в якому називаються основні питання, розглянуті в тексті – це анотація. В анотаціях зазвичай також наводять відомості про структуру, призначення, оформлення та походження публікації.

Суть анотування полягає в максимальному скороченні об'єму джерела інформації зі збереженням його основного змісту. Анотація перераховує питання, які висвітлюються в першоджерелі, не розкриваючи власне змісту цих питань. Анотація відповідає на питання «Про що йдеться в первинному тексті?» через свою крайню стислість вона не дозволяє цитування, в ній не використовуються змістовні цитати оригіналу як такого, основний зміст першоджерела передається тут «своїми словами». Особливістю анотації є використання в ній мовних оціночних кліше, відсутніх у рефераті: “The results obtained confirm (lead to, show)”, тощо. Анотація має бути максимально стислою, викладеною доступною мовою, зрозумілою для загального кола спеціалістів, а не лише для тих, хто займається безпосередньо темою публікації, що анотується. Рекомендовано обмежувати обсяг анотації 400-600 знаками. Розрізняють два типи анотацій: довідкова (описувальна) і рекомендувальна.

Довідкова анотація є найбільш поширеною в науково-інформаційній діяльності і особливо при анотуванні публікацій, надрукованих іноземною мовою. Довідкова анотація призначена для швидкого та поверхового перегляду, тому більшу перевагу віддають стислим анотаціям, аніж докладним. Довідковим анотаціям притаманно поєднання конкретності, достатньої повноти, лаконізму викладу.

Рекомендувальні анотації мають на меті не тільки дати попереднє уявлення про публікацію, але й зацікавити читача та показати місце цієї публікації серед інших робіт аналогічної тематики. Основне призначення рекомендувальної анотації – оцінка публікації. Вимога стислості та лаконічності, що пред'являються до довідкової анотації, не має для рекомендувальної анотації особливого значення. В рекомендувальній анотації повинні органічно поєднуватися характеристика змісту публікації, що анотується, з характеристикою автора, роз'ясненням значення та суті питань, що трактуються, та їхньої актуальності.

Реферат являє собою стисле викладення в письмовій формі або у формі публічного докладу змісту наукової праці (праць) за темою з розкриттям її основного змісту за всіма

висвітленими питаннями. Реферат має об'єктивно представити характер висвітлюваної роботи, викласти найбільш суттєві моменти її змісту.

Мета реферату – дати відносно повне уявлення про питання, які розглядаються в першоджерелі [6].

Розрізняють два основних види рефератів:

1. Інформативний реферат (реферат-конспект).
2. Індикативний реферат (реферат-резюме).

Інформативний реферат містить в узагальненому вигляді всі основні положення оригіналу, відомості про методи дослідження, використання устаткування та сферу застосування. Найпоширенішою формою є інформативний реферат.

В індикативному рефераті наводяться не всі положення, а лише ті, які тісно пов'язані з темою роботи, що реферується.

У рефераті не використовують міркування та історичні екскурси. Інформація викладається точно, стисло, без перекручування та суб'єктивних оцінок. Стислість досягається за рахунок використання термінологічної лексики.

Текст реферату не повинен бути скороченим перекладом або механічним переказом матеріалу, що реферується. В ньому повинно бути виділено все те, що заслуговує особливої уваги з точки зору можливості використання в майбутній виробничій або науково-дослідницькій роботі. В тексті реферату не повинно бути повторів та загальних фраз. Виключається можливість використання прямої мови чи діалогів.

Укладання реферату відрізняється точністю, яка досягається за рахунок економної структури речення та правильного використання термінів. Для стислості рефератів доцільно використовувати скорочення термінів. Система скорочення дозволяє досягнути значної економії місця без шкоди для змісту. Такі скорочення можуть бути і загальноприйнятими (adj. – прикм.), і типовими для певної роботи.

Для мови реферату характерне використання певних граматично-стилістичних засобів. До них у першу чергу слід віднести прості закінчені речення, які сприяють швидкому сприйняттю реферату. Для характеристики різних процесів можуть бути використані дієприкметникові звороти, які забезпечують економію об'єму. Використання безособових конструкцій дозволяє зосередити увагу читача тільки на суттєвому, наприклад, *to be considered, to be analyzed, to be reported* тощо.

Особливістю мови реферату є велика кількість перелічування, що з'являється в результаті скорочення логічного викладення. Перелічування може мати вигляд переліку або лише називати висвітлені в роботі другорядні питання, наприклад, «*Different approaches to problem solution are given, a detailed list of their analysis is shown*» тощо.

Рецензія – це реферат, до якого включені відомості про ставлення того, хто рецензує, до матеріалу первинної публікації. Такий вторинний текст також є формою вилучення інформації, при якій вона береться не тільки з однієї первинної публікації, але й також із загального фонду відомостей рецензента.

Рецензія дозволяє не тільки розвивати творчі здібності студента, його логічне та образне мислення, але й допомагає оволодіти навичками вираження оцінювальних суджень та їхньої аргументації.

Високого результату в навчанні рецензуванню як засобу вираження аргументованої оцінки можна досягти лише при умові системності та послідовності в роботі.

Рецензія – це жанр:

- поліфункціональний (поєднує функції інформації, впливу, переконання, аналізу);
- аргументований (обґрунтованість та об'єктивність авторської оцінки є обов'язковими);
- емоційний (дозволяються суб'єктивність, власні смаки та упередженість критика);
- поліадресний (призначений для широкого кола читачів);
- переважно письмовий;
- індивідуальний (автор – конкретна людина);

- стилістично гібридний (поєднує елементи публіцистичного стилю як основного, так і наукового).

Обов'язкові структурні елементи рецензії:

- повідомлення про первинний текст (автор, назва, місце та час створення публікації);
- загальна характеристика-оцінка публікації (із залученням переказу та коментуванням теми, цитування та інших прийомів);
- аналіз змісту та форми публікації;
- визначення значущості даної публікації для зазначеної теми чи науково-технічного процесу в цілому;
- привертання уваги читача до публікації, що рецензується.

Реферат може бути складений не тільки за однією публікацією, але й за сукупністю тематично зв'язаних публікацій. Такий реферат називається оглядом і може мати великий обсяг, що зумовлено об'ємом публікацій, що рецензуються.

Розрізняють три основних види оглядів: бібліографічні, реферативні та аналітичні.

Перший – це зведення, яке містить характеристику публікацій, що з'явилися за певний період та поєднанні за допомогою спеціальної, притаманної лише даному огляду, рубрикації.

Реферативний огляд містить, окрім цього, зведену характеристику проблем, розглянутих у первинних публікаціях, але не дає їм критичної оцінки.

Аналітичний огляд (його також можна назвати критичним) містить всебічний аналіз інформації, її аргументовану оцінку, формулювання перспектив та найближчих задач із подальшого вивчення предмету.

З точки зору цінності для майбутньої професійної діяльності найбільш важливими є критичні огляди, об'єктивні (наскільки це можливо) за поглядом на предмет, широкі за обсягом даних. Аналітичний огляд створює чітку картину із складності публіцистичного потоку, з розрізнених експериментальних статей. Відбір даних із великої маси результатів, їх порівняння дозволяє отримати нові знання, дає можливість повніше використати накопичений експериментальний матеріал, зробити важливі висновки, не витрачаючи часу та засобів на нові експерименти.

Текст огляду повинен бути послідовним, логічно зв'язаним викладенням ідей та фактів. Огляд – це не просто переказ вихідних публікацій, це – творче узагальнення їхнього змісту в цілісній картині стану відповідної сфери знання. В передмові до огляду доцільно вказати на значення питання, що розглядається, та навести стисло історію його дослідження, зв'язати його з суміжними сферами, а також визначити читацьке призначення огляду. На закінчення підводиться підсумок головних положень та відомостей, виявляється загальний рівень та тенденція розвитку питання.

Огляд є найвищою формою інформаційної роботи з вилучення відомостей з публікацій.

Як бачимо, в основі переробки первинного тексту у вторинний лежать процеси, пов'язані з двома протилежними методами: спрощенням та ускладненням.

Скорочення передбачає видалення з текстової тканини надлишкової та другорядної, додаткової інформації. Воно виражається також у вилученні певних структурних елементів тексту та лексико-граматичних одиниць. Процес скорочення супроводжується переважно спрощенням.

Заміна – це трансформація змісту та перефразування мови. Переструктурування змісту та перефразування мови – це не просто заміна, але й введення елементів нового. Введення нового у власному сенсі слова пов'язано з виходом у вільну передачу або трактовку інформації вихідного тексту. Це спричиняє руйнування ідейно-тематичної основи первинного тексту і заміну її на нову. В результаті заміни первинного тексту вторинним має місце створення узагальнень та абстракцій змісту. Це – пошук нових, більш ємкісних форм та засобів викладення інформації.

Таким чином, ми бачимо, що на кожному етапі інформаційних робіт треба зробити дві операції: а) проаналізувати зміст первинного тексту та б) синтезувати певні частини цього

змісту у вигляді вторинного тексту. Загальною рисою цих процедур є їхній інтелектуальний характер. У ході аналізу первинного тексту треба зрозуміти його зміст, а в ході синтезу вторинного тексту треба висловити зрозуміле за допомогою засобів природної мови.

Створення письмових вторинних текстів іноземною мовою – це складний розумовий процес, який потребує від студента не тільки добре володіти іноземною мовою, але й спеціальні вміння проводити компресію матеріалу, виділяти головне, відсіювати другорядне, коротко формулювати свої думки, абстрагуючись від манери автора [6]. Окрім того, студент має добре розумітися на змісті матеріалу, що реферується, бо інакше він не зможе виділити головне та відкинути другорядне.

Висновки. Важливість формування навичок і вмінь створення письмових вторинних текстів як складової частини професійної компетенції майбутніх інженерів-педагогів визначається діапазоном використання даного виду роботи в сучасному світі науки і техніки, де стисле творче аналітичне викладення матеріалу-першоджерела забезпечує ефективний, оптимальний та економічний процес обміну інформацією, здійснення міжнародної професійної взаємодії, здійснення конструктивного професійного спілкування з іноземними колегами.

Створення вторинних текстів іноземною мовою сприяє розвитку навичок читання, усної та писемної мови, розвиває аналітичні, критичні та творчі здібності, є ефективним засобом підвищення рівня мотивації до вивчення і володіння не лише іноземною мовою, але і профільними предметами, що набуває особливого значення у світлі впровадження інтегрованих форм навчання в систему вищої освіти України. Застосування системного, поетапного підходу в процесі навчання створення письмових вторинних текстів забезпечує оптимальний рівень оволодіння цим видом діяльності.

Перспективи подальших досліджень передбачають створення методичних рекомендацій, націлених на практичне використання методів створення письмових вторинних текстів іноземною мовою при підготовці майбутніх інженерів-педагогів.

Список використаних джерел

1. Мурзин Л. Н. Художественный текст: к проблеме специфики / Л. Н. Мурзин, М. Н. Литвинова // Функциональные разновидности речи в коммуникативном аспекте. – Пермь, 1988. – С. 123.
2. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 2009. – С. 48.
3. Новиков А. И. Концептуальная модель порождения вторичного текста / А. И. Новиков, Н. Л. Сунцова // Обработка текста и когнитивные технологии. – 1999. – № 3. – С. 158–166.
4. Журбенко Н. Л. Обучение созданию вторичных текстов в специализированных вузах: обучение реферированию и аннотированию иноязычных текстов в лингвистическом вузе / Н. Л. Журбенко // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 4. – С. 63–64.
5. Павлова В. П. Обучение конспектированию (теория и практика). / В. П. Павлова. – М.: Высшая школа, 2000. – С. 34.
6. Провоторов, В. И. Хрестоматия по аннотированию и реферированию (на материале немецкого языка) / В. И. Провоторов. – Курск, 2002. – С. 78.

Ковальова Ю. О.

Формування комунікативної компетенції створення вторинних наукових текстів у процесі вивчення іноземної мови

Розглянуто питання формування навичок та вмінь створення письмових вторинних текстів як складової частини професійної компетенції майбутніх інженерів-педагогів.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, первинний текст, вторинний текст, анотація, реферат, рецензія, огляд, викладання іноземної мови, інженер-педагог.

Ковалёва Ю. А.

Формирование коммуникативной компетенции создания вторичных научных текстов в процессе изучения иностранного языка

Рассматриваются вопросы формирования навыков и умений созданию письменных вторичных текстов на иностранном языке как составной части профессиональной компетенции будущих инженеров-педагогов.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, первичный текст, вторичный текст, аннотация, реферат, рецензия, обзор, преподавание иностранных языков, инженер-педагог.

Y. Kovalyova

Forming Communicative Competence of Writing Scientific Derivative Texts while Teaching Foreign Language

The article deals with investigating the issue of forming skills and habits of writing derivative texts in a foreign language as a constituent part of professional competence of future teacher-engineers.

Key words: foreign language competence, initial text, derivative text, summary, synopsis, review, survey, foreign languages teaching, teacher-engineer.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2012 р.